

Jan Richter

Ještě jednou o požáru mikulovského zámku v dubnu 1945

V dubnu 1945 postihla Mikulov katastrofa, která je doposud předmětem debat a rozeprý – jen několik hodin před příchodem sovětské Rudé armády vyhořel mikulovský zámek. Nepočítáme-li z větší části zničenou zámeckou budovu (což byla sama o sobě škoda jistě nenahraditelná), byl zničen i zámecký inventář. To dodnes pociťují návštěvníci Regionálního muzea, kteří se často přicházejí podívat na zámek, a nikoliv do muzea, a zjišťují, že v porovnání s ostatními hrady a zámky, které po roce 1945 zabavil československý stát, je vybava zámku právě v důsledku ničivého požáru poněkud chudá. Při požáru byly zničeny i kolekce uměleckých předmětů z francouzských zámků v Normandii (obrazy, gobelíny, nábytek apod.), přivezených sem po spojenecké invazi v červnu 1944, část antropologických sbírek Moravského zemského muzea včetně tzv. Absolonovy knihovny a také garderoba Vídeňské opery, která byla do Mikulova převezena rovněž na podzim 1944.

V obecném povědomí i v odborné literatuře se dodnes objevuje přesvědčení, že zámek byl vypálen ustupujícími nacisty jako poslední zoufalé gesto nenávisti a vzdoru tváří in tvář neodvratnému konci snu o světovládě, aniž by za uplynulých několik desítek let bylo toto tvrzení podrobeno vážnější analýze. Ve spravedlivém rozhořčení nad zločiny, které německá nacistická strana i vojenská organizace spáchala v Evropě, bylo o této katastrofě velmi obtížné nezaújatě uvažovat. Ke střizlivému hodnocení události zcela jistě nepřispěl ani fakt, že Mikulov byl až do let 1945–1946 převážně německým městem, zatímco zámek byl v padesátých letech 20. století obnoven novým československým státem, který sídelní kontinuitu ve městě přerušil. Teprve časový odstup a absence politického tlaku snad dává příležitost, abychom se pokusili odhalit příčiny pohromy bez vyřizování si účtů s minulým nepřítelem.

Město i zámek byly v průběhu staletí mnohokrát postiženy požárem, ale tentokrát ze zámeckého komplexu zůstala zachována jen budova knihovny v severním předhradí. Zničen byl v podstatě celý komplex vnitřního zámeckého jádra, přičemž poněkud méně postiženo bylo západní křídlo (kde byli kdysi tzv. úřednické byty) a téměř nedotčena zůstala sala terrena. Právě ve východním a jižním křídle byly uloženy přivezené sbírky a předměty, část z nich (antropologické sbírky MZM) se nacházela ve sklepech pod ním. Tyto části zámku byly zdevastovány nejvíce.

Abychom mohli zjistit, co se vlastně 22. dubna 1945 na zámku stalo, je třeba se nejprve podívat, jak vypadala situace v Mikulově před příchodem fronty.

Po přijetí Mnichovské dohody 29. září 1938 připadl mikulovský soudní okres Velkoněmecké říši a byl vtělen do nedávno předtím ustavené župy Niederdonau. Okresní úřad byl nahrazen Landratem a město se stalo sídlem okresního soudu a mnoha dalších úřadů.¹ Sudetoněmecká strana, která v Mikulově zvítězila ve volbách v roce 1935, byla 5. listopadu 1938 likvidována a většina jejích členů přešla do NSDAP,² jejímž okresním vedoucím (kreis-leiter) se stal bývalý poslanec Národního shromáždění za Sudetoněmeckou stranu – starosta Drnholce Anton Sogl.

Říšské instituce zůstaly ve městě až do jara 1945, kdy s přibližující se frontou úřady začaly provádět evakuační opatření všeho druhu. Tak v březnu 1945 přišly okresnímu vedení NSDAP první pokyny pro evakuaci obyvatelstva.³ 2. dubna 1945 se v Mistelbachu

¹ Zemek, M. – Zimáková, A.: Místopis Mikulovska 1848–1960, UP Olomouc, 1969, str. 25.

² Český antifašismus a odboj, Naše Vojsko, Praha 1988, str. 443.

³ Ševčík, Antonín: Poslední dny nacistického panství na Mikulovsku. In: Mnichov varuje, Okresní vlastivědné muzeum a Okresní archiv v Mikulově, místo a rok vydání neuvedeny, str. 29–35. Autoři příspěvků v tomto sborníku se opírají o velmi cennou poválečnou výpověď Julia Grigara, organizačního vedoucího krajského vedení NSDAP v Mikulově. Neuvádějí bohužel, kde je tato výpověď uložena, což znemožňuje nejen ověření těchto údajů, ale také další analýzu tohoto unikátního materiálu.

Zámek po požáru v roce 1945. (foto archiv RMM)

pod vedením vedoucího župy Niederdonau dr. Huga Juryho konala porada okresních vedoucích, kteří zde byli instruováni ohledně hospodářského vyklizení, evakuace obyvatelstva a hospodářského ničení. Po návratu okresního vedoucího NSDAP Sogla vypracovalo mikulovské okresní vedení podle těchto dispozic plán, v jehož rámci byl okres rozdělen na tři části. Mikulov ležel na rozhraní zón A a B.

9. dubna vydal Sogl příkaz ke zničení spisů NSDAP, což bylo provedeno na dvoře budovy Krajského vedení NSDAP na Thüringerstrasse (dnešní Husově) č. 4. Zároveň bylo rozpuštěno okresní vedení NSDAP a Sogl jmenoval štáb, který měl převzít jeho pravomoci. Ve štábu byli členové NSDAP Bendl, Grigar, Straschil, Krebs, Thomanke, Bernatzik, Penka, Koller, Österreicher a jeden zástupce Němců, kteří byli do města evakuováni z východu. Až na něj a na břeclavského Penka to byli mikulovští občané.

10. dubna ovšem přijeli do města dva okresní vedoucí ze západních oblastí Německa, v té době již okupovaného Spojenci – Blum a Merkle. Zejména Merkle byl podle Grigara velmi energický. Prokázal se plnou mocí říšského vedení NSDAP v Mnichově, a fakticky tak přebíral velení. Soglovi vyčítal, že se neřídí rozkazy a jedná podle vlastních úvah.⁴ Velmi ostře postupoval proti defetistům a zběhům, požadoval, aby byl v Mikulově zřízen stanný soud, a mimo jiné chtěl 15. dubna nechat popravít i strachotínského starostu a vedoucího místní stranické skupiny, protože opustili svou obec. Oba muži byli vypátráni, avšak podle Grigara byli na Soglův zásah propuštěni.

Rozkaz k vyklizení zóny A byl vydán v noci z 12. na 13. dubna (vyklizení ale kvůli postupující frontě již nemohlo být provedeno a bylo odehnáno jen asi pět set kusů hovězího dobytka), 14. dubna byl po neúspěšném pokusu o vyklizení zapálen břeclavský cukrovar. 15. dubna bylo nařízeno vyklizení zóny B a 16. nebo 17. dubna byla dohodnuta evakuace Mikulova, která však podle Grigarova svědectví už beztak probíhala nejméně čtrnáct dní (počátkem dubna byla k tomuto účelu zřízena autobusová linka Mikulov-Weidhofen an der Thaya). Od počátku evakuace až do příchodu Rudé armády tak z Mikulova odešlo asi 2 000 občanů.

⁴ To se týkalo zejména sporů o evakuaci obyvatelstva okresu. Sogl byl pro dobrovolnou, zatímco Merkle pro násilnou evakuaci. To, že v Lednici došlo k evakuaci násilné, je dalším dokladem vedoucí úlohy Merklovy.

21. dubna opustil štáb NSDAP Mikulov poté, co mu bylo armádním velitelstvím sděleno, že fronta bude od Břeclavi stažena a Mikulov bude vyklizen bez boje. Merkle proto povolil přesun štábu do Drnholce a později do Litobratřic, odkud rozhodl o hospodářském vyklizení úseku C. To se týkalo zejména zásob obilí v Novosedlicích a v Pohořelících a cukru z pohořelického cukrovaru. Odvoz obilí byl zastaven 6. května kvůli přerušení železniční trati. Štáb se proto téhož dne přesunul do Břežan v okrese Znojmo a potom přes Znojmo do Waidhofenu.

Jak jsme viděli, vedení NSDAP v Mikulově plnilo známý rozkaz ARLZ. ARLZ-Befehl měl čtyři fáze: Auflockerung (uvolnění), Räumung (vyklizení), Lähmung (ochromení) a Zerstörung (zničení) a pro Říši byl vyhlášen už 6. září 1944. Tento rozkaz měl za úkol zanechat protivníkovi „spálenou zemi“, zejména bez potravin a hospodářského vybavení. Zároveň vidíme, že ke konečné fázi, zničení, přistoupili nacisté jen v jednom případě, totiž u cukrovaru v Břeclavi, odkud se jim v důsledku časové tísně nepodařilo odvézt údajně 1 400 vagónů cukru. Cukrovar byl zapálen dělostřeleckou palbou.⁵ Ve všech ostatních případech došlo pouze na fázi Räumung (vyklizení). Nedá se samozřejmě s jistotou určit, proč okresní vedení nebo štáb nevydal příkaz k ničení ve více případech – snad proto, že vyklizovací fáze byla u ostatních komodit na jiných místech úspěšnější.

Nyní se podívejme na situaci vojenskou. Grigar tvrdí, že blíže nespecifikované vojenské velitelství se objevilo v Mikulově 11. dubna 1945. Díky Pamětnímu spisu o požáru mikulovského zámku od dr. Karla Jüttnera⁶ ovšem víme, že se jednalo přímo o štáb 8. armády.⁷ Bez ohledu na to, kde štáb sídlil, je ze svědectví dr. Jüttnera zřejmé, že část vojska byla i na zámku. Vojenské velitelství ovšem do příchodu fronty v Mikulově nezůstalo, odjelo podle všeho už 13. dubna.⁸

Sovětská armáda podnikla první – letecký – útok na Mikulov v noci z 8. na 9. dubna a nálet se opakoval 15. dubna, kdy „přiletělo několik sovětských bombardérů nad Mikulov a v dvacetiminutových intervalech bombardovalo město trhavými a zápalnými bombami“.⁹ Ačkoli se nemůžeme bezvýhradně spoléhat na to, že civilní obyvatelstvo přesně rozlišovalo mezi jednotlivými typy letadel a leteckých pum, lze přepokládat, že označení „zápalné“ bylo použito proto, že po bombardování došlo v městě k požáru.

V prostoru jižní Moravy proti sobě stála německá 8. armáda (k 13. dubnu 1945 se skládala z 96. pěší divize, 101. myslivecké divize, 48. divize lidových granátníků, pancéřové divize „Feldherrnhalle“ 2, 357. pěší divize, 211. divize lidových granátníků, 25. pancéřové divize a 44. pěší divize „Hoch- und Deutschmeister“¹⁰) a sovětská 7. gardová armáda (na Mikulovsku bojoval 27. gardový střelecký sbor s 141., 375. a 409. střeleckou divizí a 72. střeleckou divizí).¹¹

⁵ Ševčík, Antonín, cit. dílo, str. 32.

⁶ Jüttner, Karl, dr.: Pamětní spis o požáru mikulovského zámku. Strojopis, nedatováno, uloženo v RMM.

⁷ Dr. Jüttner se s Grigarem ovšem rozchází v tom, zda zůstalo velitelství, jak uvádí Grigar a po něm generace dalších, v železničních vagónech na nádraží, nebo zda bylo umístěno na zámku, jak tvrdí dr. Jüttner. Grigar si pamatuje, že velitelství bylo na nádraží spojeno se štábem NSDAP v dnešní Husově ulici nově zřízenou telefonickou linkou, což je detail jistě věrohodný, dr. Jüttner naproti tomu uvádí zásadní argument, a tím je stanice polní pošty vrchního velitelství 8. armády (Armee-Ober-Kommando 8 für Feldpost N. 46.470). Říká, že se štáb ubytoval ve vnitřním zámku, zatímco telegrafisté zůstali na severním nádvoří s jízdnarou (dnešním zámeckým sálem), kde bylo také podle dr. Jüttnera až do června 1945 umístěno zmíněné označení polní pošty.

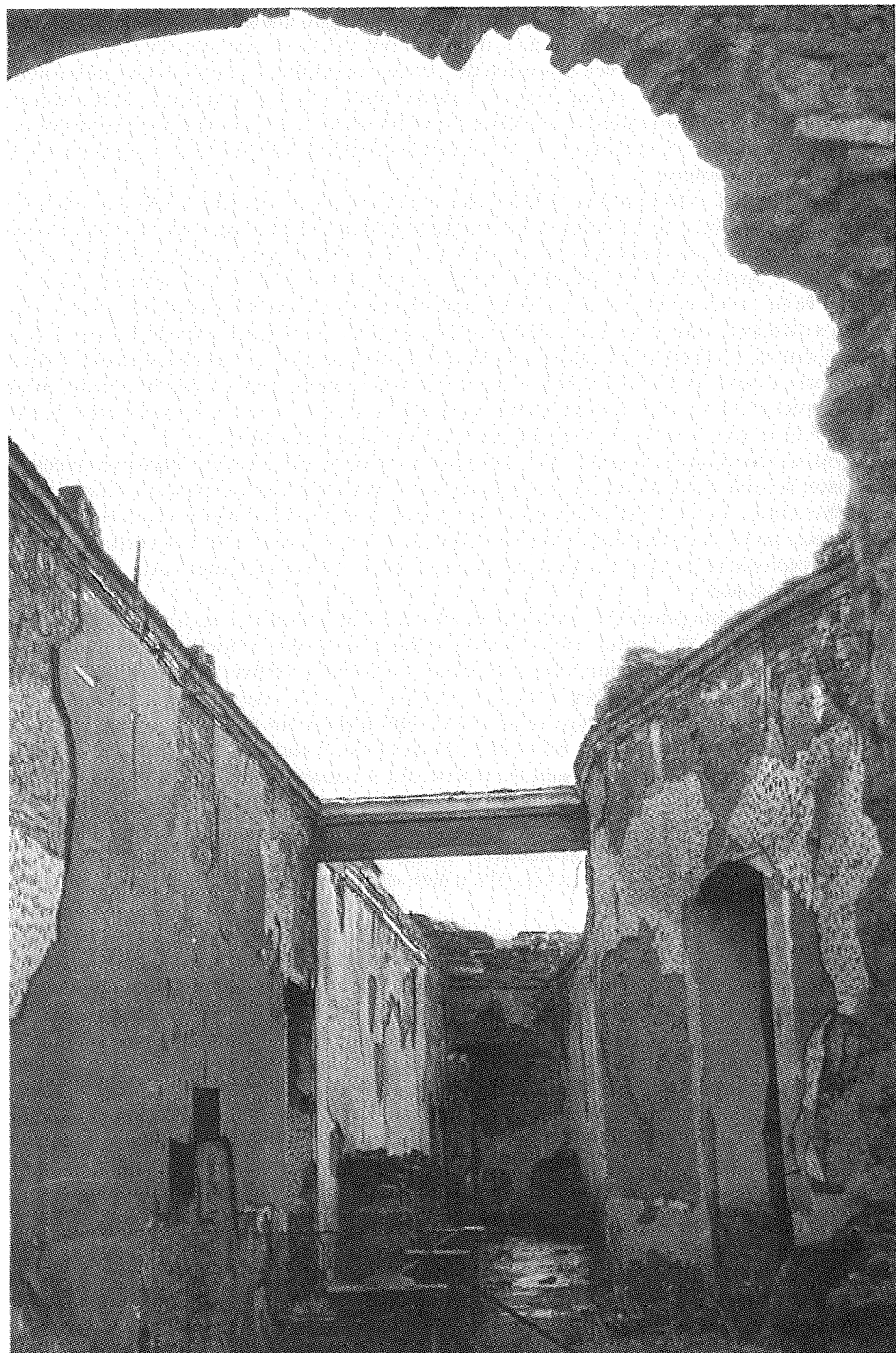
⁸ Ševčík, Antonín, cit. dílo, str. 32. Viz také Nováček, Silvestr a Grebeníček, Miroslav: Z dějin dělnického hnutí a KSČ v břeclavské regionu, Tisková, ediční a propagační služba MH, Praha 1981, str. 284.

⁹ Kubiček, Hugo: Šlo o naše město (vzpomínky Hugo Kubička zaznamenané Jindřichem Skopalíkem), Nový život, 22. 4. 1965, roč. VI, č. 17, str. 4.

¹⁰ www.diedeutschenwehrmacht.de, citováno 28. srpna 2003.

Součástí 44. pěší divize Hoch- und Deutschmeister byly i 131. a 132. pěší pluk, tedy domovské mikulovské útvary, které sem byly přesunuty po připojení oblasti k Říši. 44. divize se v září 1939 zúčastnila polského tažení, byla zcela zničena v bitvě o Stalingrad v zimě 1942–1943 a později byla obnovena.

¹¹ Fic, Vladimír: Organizace a výzbroj vojsk 2. ukrajinského frontu v závěrečné fázi bratislavsko-brněnské operace. In: Morava v boji proti fašismu, Moravské muzeum, Brno 1987, str. 186.

Interiér prvního patra východního křídla po požáru. (foto archiv RMM)

V pátek 20. dubna do města dojezdy tankové jednotky Feldherrnhalle, a jak jsme již uvedli, bylo učiněno rozhodnutí vydat město bez boje. Ráno 21. dubna Mikulov opustili příslušníci domobrany (Volkssturm) a konečně kolem 7. hodiny večerní poslední pravidelné jednotky.¹² 22. dubna asi o půl třetí ráno ovšem dorazili do města opoždění němečtí vojáci v počtu jedné až dvou rot (tedy asi 100–150 mužů), kteří chtěli odejít už v 6 hodin, ale postupující Rudá armáda je dostihla. Detailní popis boje zůstal zachován jen ve vzpomínkách Hugo Kubíčka:

„Časně ráno 22. dubna to začalo doopravdy. Od Mušlova přicházela sovětská armáda. Asi kilometr před městem se zastavila a dala se po polních cestách ke kasárnám. Teprve nyní to zpozorovali příslušníci SS. Zahájili palbu. Sovětské vojáky se rychle stáhli a začali unikat do města přes Kopeček a Vídeňskou ulici. Mezitím Němci zřídili na zámku kulometná hnízda a do parku umístili protipancéřová děla. Sověti ostřelovali město i zámek trhacími granáty.“¹³

Skutečnost, že opožděné německé oddíly¹⁴ využily zámku jako opěrného bodu, potvrzuje i dr. Jüttner. Němečtí vojáci se opevnili na zámku – na „strážní věž“ (zřejmě britovou) umístili kulomet a zamaskovali jej koberci. „V celé řadě pokojů jižní a východní fronty našlo se množství nábojů dělostřeleckých.“¹⁵

Z uvedeného je tedy zřejmé, že oproti původnímu záměru německého velení došlo k boji mezi postupující Rudou armádou a opožděnými německými jednotkami, které se již nebyly schopny odpoutat od nepřítele. Tím je vyvrácena první hypotéza o zapálení zámku Němci, kterou vyslovil Oldřich Sládek ve své práci o rozkazu ARLZ¹⁶. Při popisu akcí souvisejících s tímto rozkazem tvrdí, že je připravovala a uskutečňovala destrukční komanda podléhající vojenskému operačnímu velení.

V Mikulově k tomu v žádném případě dojít nemohlo, pokud ovšem za ono destrukční komando nepovažujeme vojáky, kterým se v rozporu s rozkazem velení 8. armády nepodařilo vyklidit Mikulov bez boje a kteří s postupující Rudou armádou svedli předem ztracený boj. Jak jsme navíc viděli v pasáži věnované provádění rozkazu ARLZ v bývalém mikulovském okresu, na žádné poradě věnované těmto opatřením nebyla řeč o zámku v Mikulově, ačkoli jsme poměrně přesně informováni o detailních hospodářských opatřeních.

Zásadním vodítkem pro vysvětlení příčiny požáru je časová posloupnost událostí. Veličtství německé 8. armády odjelo již před deseti dny, štáb NSDAP s Merklem a Soglem opustil Mikulov v sobotu 21. dubna „v dopoledních hodinách“¹⁷ a spolu s ním odjeli i příslušníci Volksstrumu. Poslední bojové jednotky pak odešli v 19 hodin. Ve městě zůstala pouze „městská hlídka“ pod velením knihkupce Aloise Bartosche.¹⁸

Boj ve městě začal ráno v neděli 22. dubna a z mnoha pramenů víme, že zámek začal hořet téhož dne kolem 11. hodiny dopoledne.¹⁹ Sovětská armáda pak do města vstoupila 22. dubna pozdě večer.²⁰

¹² Vzpomínky Leopolda Engela, citováno podle Elsinger, Martin Reiner (ed.): Heimatbuch Nikolsburg, str. 470.

¹³ Kubíček, Hugo, cit. dílo.

¹⁴ Není jisté, zda opravdu šlo o příslušníky SS, jak tvrdí Kubíček. Ve svazku 8. armády totiž ke 30. dubnu 1945 žádná formace Waffen SS nebyla. (<http://www.diedeutschewehrmacht.de/8%20armee%2011.htm>, citováno dne 27. srpna 2003).

¹⁵ Jüttner, Karl, dr., cit. dílo.

¹⁶ Sládek, Oldřich: Spálená země. Praha 1980.

¹⁷ Ševčík, Antonín, cit. dílo, str. 34.

¹⁸ Tamtéž. Viz také Reisinger, Martin Reiner, cit. dílo, str. 469. Někteří autoři tuto skutečnost ignorují a tvrdí dokonce, že právě 21. dubna bylo dohodnuto, že ve městě zůstanou i jednotky k obraně Mikulova před Rudou armádou (Nováček, Silvestr a Grebeníček, Miroslav, cit. dílo, str. 284). Tuto tezi je třeba z výše uvedených důvodů zcela odmítnout.

¹⁹ Jüttner, Karl, dr., cit. dílo, Kubíček, Hugo, cit. dílo, Nováček, Elsinger, Martin Reiner, cit. dílo, atd.

²⁰ Jüttner, Karl, dr., cit. dílo.

Fasáda východního křídla s velkou terasou. Na zdech jsou dobře viditelné stopy po zásazích dělostřeleckými granáty. (foto archiv RMM)

Tento rozpor se pokoušejí vysvětlit další dvě hypotézy. Mikulovská obecní kronika²¹ tvrdí, že časový odstup mezi odchodem vojska i štábu NSDAP a vypuknutím požáru (asi 16 hodin) byl překlenut pomocí časovaných náloží a že sovětské dělostřelectvo začalo na město pálit až poté, co začal zámek hořet. To ovšem nemůže být pravda – boj začal už ráno a právě kontakt s Rudou armádou byl důvodem, proč němečtí vojáci už nestihli z města odejít.

Nejpropracovanější hypotéza – uvádí ji dr. Jüttner ve svém Pamětním spise – pak prohlašuje, že „zapálení mohlo být provedeno snad zápalnou šňůrou, vedenou celým zámkem“. ²² Z toho nutně plyne, že vlastní požár měl být způsoben až zapálením šňůry 22. dubna asi v 11 hodin dopoledne. Jüttner navíc tvrdí, že v zámeckém sklepe pod východním křídlem byl uložen koks, který tam podle bývalého zámeckého strážce Františka Führera dříve nikdy nebyl, a vchod do tohoto sklepa byl zakouřen, takže jím kouř vycházel, což znamená, že požár vyšel ze sklepa, a nikoli naopak. Dr. Jüttner také našel na různých místech v zámku plechovky od benzínu, některé s nápisem „Berlin“.

O přítomnosti koksu ve sklepe nelze samozřejmě pochybovat bez důkazů, které by ukázaly na opak, a ty dnes pravděpodobně již není možné získat. Lze snad pochybovat o tom, proč tam byl uložen, a založení požáru určitě není jediná eventualita. Sklep vyhořel, obytná patra nad ním i jižní bastion rovněž. Zatímco se ale strop bastionu propadl, strop sklepa – tedy podlaha přízemí – zůstal zachován. Sala terrena ohněm poškozena nebyla. Požár je tedy možno rekonstruovat tak, že vznikl v prvním patře, rozšířil se do bastionu a jeho prohořelou podlahou i na úroveň sklepa. Odtud požár čerpal vzduch ze saly terreny – proto nevyhořela – a rozšířil se do vlastního sklepa, odkud kouř vycházel po schodišti na vnitřní nádvoří.

Nejzávažnější svědectví se týká plechovek od benzínu. Jejich rozmístění po zámku by opravdu ukazovalo na úmyslné zapálení. Nebudeme-li chtít zpochybnit samu jejich existenci, popř. to, zda šlo opravdu o plechovky od benzínu – dr. Jüttner píše, že je našel „mezi spoustami popela“, zůstává otázkou, kdo je tam rozmístil, resp. kde k nim přišel. Podle

²¹ Obecní kronika Mikulova, cit. podle Osvobození Břeclavska v kronikách, vydaly Okresní vlastivědné muzeum v Mikulově a Okresní archiv v Mikulově, místo a rok vydání neuvedeny, str. 55.

²² Jüttner, Karl, dr., cit. dílo.

dr. Jüttnera to byl štáb NSDAP, který sice odjel o den dříve, ale na místě zanechal „dost lidí, kteří byli stejného smýšlení“. Jestliže pomíneme fakt, jak cenný byl benzín pro ustupující nacistické vedení, zapálení zámku by muselo být svěřeno někomu, kdo se rozhodl ve městě zůstat i po příchodu Rudé armády, což by jistě bylo spojeno se značným osobním rizikem. Zcela nejjednodušší by z hlediska štábu NSDAP bylo zámek zapálit ještě před odjezdem. Jak jsme ale viděli, kreisleiter Anton Sogl byl spíše umírněný a jeho činnost před odjezdem z Mikulova nesvědčí o tom, že by se chtěl dopouštět nějakého zuřivého pomstychtivého běsnění. Pochybný je i argument, že měl zámek vzplát v okamžiku, kdy bude město vojensky ztraceno – kdyby nedošlo k náhodnému boji 22. dubna, Mikulov by byl přece vyklizen bez boje již předcházejícího dne.

Dr. Jüttner dále tvrdí, že vyhořely jen některé prostory zámku, zejména místnosti ve východním a jižním křídle, kde byly uloženy cenné sbírky, zatímco bezvýznamné místnosti, jako např. byty služebnictva ve zvýšeném přízemí (tedy ve vnitřní části západního křídla), zůstaly ušetřeny. Nejenom že se tím dostává do rozporu s vlastním tvrzením o použití zápalné šňůry (aby zámek začal hořet všude stejně), ale navíc nevysvětluje, proč nebyla zapálena knihovna, ve které byla uložena jistě velmi cenná sbírka knih.

Všem obtížím při obhajování těchto hypotéz se lze vyhnout, pokusíme-li se vytvořit hypotézu novou: němečtí vojáci se 22. dubna ráno opevnili na zámku a začali střílet na blízké jednotky Rudé armády, které samozřejmě střelbu opětovaly (dr. Jüttner napočítal na jižní zámecké frontě 22 zásahů a „východní nebyla na tom lépe“ – viz obrázek). Jeden nebo více dělostřeleckých granátů pronikly do přízemí východního křídla a zapálily tam uskladněný nábytek, koberce a jiné textilie. Když se požár rozhořel a vyčerpával vzduch, došlo k explozi, která rozmetala střešní trámy, takže dopadaly až na dnešní Husovu ulici.²³

Zámek navíc nebyl jedinou budovou, která v Mikulově ten den vyhořela. Oheň zničil několik domů na náměstí, např. budovy pošty a lékárny (č. 24–26), dům na dnešní ulici Alfonse Muchy č. 4 – celkem 17 domů.²⁴

S definitivní jistotou asi příčinu požáru zámku v Mikulově nelze odhalit. Rozbor všech tří dosavadních hypotéz však ukazuje, že jsou vnitřně rozporné a celou událost neobjasňují, ačkoli poskytují cenné informace týkající se nešťastných událostí té doby.

Nová hypotéza se oproti tomu snaží požár vysvětlit co možná nejjednodušším způsobem. Bere do úvahy jak časovou posloupnost, tak logické vazby mezi akterými událostí z dubna 1945. Hypotéza se opírá o tato fakta:

- *Armádní velitelství k vypálení zámku příkaz nedalo a na samotném činu se nepodílelo, neboť odjelo již 13. dubna. 20. dubna navíc rozhodlo, že bude Mikulov vyklizen bez boje.*
- *Štáb NSDAP sice odjel až 21. dubna, a mohl tedy rozhodnout, že zámek bude vypálen, ale mohl tak nejlépe učinit sám bez zbytečného a komplikovaného zpoždění akce.*
- *Mikulov do příchodu Rudé armády opustilo asi 2 000 občanů a lze předpokládat, že mezi nimi byli právě ti, kteří by nejsnáze mohli podlehnout pomstychtivosti a nenávistnému ničení.*
- *O zámek se ve skutečnosti bojovalo a byl mnohokrát zasažen sovětskou dělostřelbou.*

Zničení zámku v Mikulově bylo bezesporu katastrofou, která nemá obdoby nejen v českých zemích, ale ani v Evropě. Tento příspěvek si neklade za cíl omlouvat zločiny, kterých se němečtí nacisté a vojáci dopouštěli v letech 1938–1945, ale pouze se chce na mikulovské události z dubna 1945 podívat strážlivě a logicky, protože bez takového pohledu není možné nejen poctivě pátrání po příčinách a okolnostech historických událostí, ale ani jejich objektivní hodnocení.

²³ Vzpomínky Alžběty Orsáčekové, uloženo v RMM.

²⁴ Tamtéž, viz také Elsinger, Martin Reiner, cit. dílo, str. 471.